

ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

POLITICAL AND COMMUNICATIVE STRATEGY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF RUSSIA'S INFORMATION WARFARE AGAINST UKRAINE

Чупрій Л.В.,

*доктор політичних наук, професор,
старший науковий співробітник*

*Науково-дослідного центру «Інститут соціально-правових та політичних досліджень
імені Олександра Яременка»,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету*

Кучеренко В.В.,

*аспірант кафедри інформаційної, бібліотечної,
архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін
Європейського університету*

В статті висвітлюються особливості інформаційної війни росії проти України та її союзників в умовах повномасштабного вторгнення. Зазначається, що головною метою інформаційного протистояння є дезінформація населення України та підірвання демократичних цінностей, а також культивування атмосфери недовіри та нігілізму. Підкреслюється, що РФ у нинішній війні використовує різноманітні напрямки інформаційного протистояння проти України, зокрема: широке використання підконтрольних ЗМІ, контр-інформаційну боротьбу; використання пропагандистських підрозділів в інформаційних та соціальних мережах; застосування агентів впливу серед місцевого населення тощо. Акцентується увага на тому, що росія досить часто повторює механізми та засоби інформаційної боротьби, що використовувалися ще нацистською Німеччиною, зокрема маніпулювання суспільною свідомістю, поширення неправдивої інформації, виправдовування знищення мирного цивільного населення, провокування соціальних, політичних, національних та релігійних протиріч та конфліктів. Вказується, що основним засобом російської інформаційної війни є інформаційно-психологічні операції (ІПСО), метою яких є здійснення стратегічного впливу на свідомість та психологію громадян для зміни їхньої поведінки, переконань та ставлення до влади, чинного уряду, президента або конкретних ідей. Зазначається, що для активної протидії російській дезінформації потрібно реалізувати системний підхід на рівні держави, формувати національні цінності, розвивати освіту, медіаграмотність, критичне мислення у населення, сприяти розвитку ініціатив громадянського суспільства в даній галузі. Так зокрема розвиток критичного мислення допомагає різнобічно та системно аналізувати інформацію, розуміти певні суперечності та неточності і відкидати неправдиву інформацію.

Ключові слова: агресія росії, інформаційна війна, інформаційно-психологічні операції (ІПСО), пропаганда, медіаграмотність, критичне мислення.

The article highlights the peculiarities of Russia's information war against Ukraine and its allies in the context of a full-scale invasion. It is noted that the main goal of the information confrontation is disinformation of the population of Ukraine and Western countries and undermining the values of the democratic world, as well as cultivating an atmosphere of mistrust and nihilism. It is emphasized that in the current war, the Russian Federation uses various directions of information struggle against Ukraine, in particular: wide use of controlled mass media, counter-information struggle; the use of propaganda units in information and social networks; use of influence agents among the local population, etc. Attention is focused on the fact that Russia quite often repeats the mechanisms and means of information struggle that were used by Nazi Germany, in particular the manipulation of public consciousness, the spread of false information, the justification of the destruction of the peaceful civilian population, and the provoking of social, political, national and religious contradictions and conflicts. It is indicated that the main means of Russian information warfare are information and psychological operations (IPSO), the purpose of which is to exert a strategic influence on the consciousness and psychology of citizens to change their behavior, beliefs and attitudes towards the authorities, the current government, the president or specific ideas. It is noted that in order to actively counteract Russian disinformation, it is necessary to implement a systematic approach at the state level, to form national values, to develop education, media literacy, critical thinking among the population, and to promote the development of civil society initiatives in this field. In particular, the development of critical thinking helps to comprehensively and systematically analyze information, understand certain contradictions and inaccuracies, and reject false information.

Key words: Russian aggression, information warfare, information and psychological operations (IPSO), propaganda, media literacy, critical thinking.

Постановка проблеми. Продовжується російсько-українське військове протистояння. За цей час Україна зазнала збитків більш ніж на 700 мільярдів доларів. Крім руйнувань житлової інфраструктури окупанти не зупинилися і перед знищенням пам'яток історико-культурної спадщини. За даними Міністерства культури і інформаційної політики в Україні знищено чи

пошкоджено 664 пам'ятки історико-культурної спадщини. Одним із ключових механізмів цієї війни є також потужна інформаційна агресія росії проти України, спрямована на дезінформацію українського населення, посилення внутрішньополітичної напруги всередині країни та послаблення української держави. Численні російські інформаційні впливи намагаються дискримінувати українську державу, зображуючи її слабкою і неефективною, фальсифікувати чи спотворити українську історію, спалювати українську мову та українську культуру. Росія також намагається дискредитувати демократичні цінності західного світу. Відтак дослідження деструктивних російських інформаційних впливів та шляхів протидії їм є дуже актуальним в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми

Дослідженням негативних російських інформаційних впливів займалися ряд вітчизняних науковців зокрема О. Дзьобань, В. Горбулін, О. Додонов, О. Ланде, П. Мироненко, Р. Марутян, Є. Магда, В. Мудра, Ю. Василевич, О. Комарчук, Л. Чупрій та інші, які досліджували фейки та шляхи протидії їм. Аналіз ключових механізмів російської пропаганди здійснювався у працях ряду вітчизняних і закордонних вчених: П. Гай-Нижника, А. Дацюка, Е. Епплбаум, Р. Грінберга, А. Зленка, В. Іщука, В. Огризко, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, Т. Снайдера, А. Русначенка, Т. Татаренко, І. Тодорова інших.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є аналіз особливостей інформаційної війни росії проти України та висвітлення політико-комунікативної стратегії держави в умовах інформаційного протистояння.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається в Стратегії інформаційної безпеки росія продовжує здійснювати інформаційну війну проти України шляхом поширення деструктивної пропаганди, дезінформації як ззовні, так і всередині України з метою підриву стійкості суспільства та інформаційної дестабілізації держави [1]. В Стратегії державної безпеки підкреслюється, що деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти та підриває суспільну єдність. Відсутність цілісної інформаційної політики держави, недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози на тлі інформаційної експансії російської федерації [2]. Варто зазначити, що інформаційна війна росії спрямована насамперед на посилення внутрішньої нестабільності та підрив демократичних цінностей. Вона намагається посилити паніку та недовіру серед населення. Особливу небезпеку становить те, що

Росія, яка ніколи не мала сталих демократичних традицій, використовує основні принципи демократії як інструмент для досягнення своїх цілей. Свобода слова перетворюється на право поширювати дезінформацію, свобода отримання інформації – на право поширювати фейки та пропаганду, а соціальні мережі стають осередками ботів, що розпалюють ворожнечу. Таким чином, підривається сама суть демократії, а можливість вільного, чесного та неупередженого волевиявлення громадян ставиться під сумнів.

Російська інформаційна пропаганда багато в чому повторює нацистську пропаганду чи навіть перевершує її. Так нацисти анексували Австрію і Судетську область Чехословаччини під гаслом захисту німецькомовного населення, що не відповідало дійсності. Так само росія ввела свої війська в Донецьку і Луганську область під гаслом захисту «російськомовного населення», хоча ніякі права даного населення там не порушувалися і більшість із них вільно розмовляли російською мовою. Проте коли росіяни прийшли в ці регіони і в значній мірі пошкодили цивільну інфраструктуру, то «російськомовне населення» змушено було тікати в інші регіони України від «руського міра» [3].

Аналізуючи ключові наративи російської пропаганди, слід зазначити, що тривалий час вона представляла російсько-український конфлікт як "внутрішньо-український", зосереджуючи увагу на його географічній локалізації, наприклад, "на південному сході України" або "на Україні". Кремлівський та прокремлівський дискурси наповняли на громадянському характері конфлікту, вводячи в оману частину західних політиків та аналітиків. Термін "криза" часто вживався як "внутрішньо-українська криза" або як криза, що стосується виключно України. У деяких випадках у пропаганді конфлікт описувався так, ніби одна зі сторін – це західні країни, такі як США, ЄС та НАТО, які нібито спровокували конфлікт, а Росія заперечувала свою участь.

Особливо важливо те, що російський диктатор тривалий час відкрито заперечував будь-яку участь Росії в конфлікті. Лише після початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році стало очевидно, що російська агресія не обмежується гібридними методами, а має чітке імперіалістичне спрямування. Це розвінчало спроби Росії приховати свій вплив і показало всьому світу справжню агресивну та злочинну політику Кремля.

Ще однією тактикою російської пропаганди є експлуатація болючих тем для європейської та української аудиторій: корупція в Україні, зменшення підтримки України на Заході, мобілізація, а також ціни на зернові культури та продовольство в країнах Східної Європи. Дезінформаційні медіа не тільки висвітлюють ці проблеми, але й значно їх перебільшують, спотворюють і створюють на їх

основі теорії змови або ж використовують їх у інформаційно-психологічних операціях, спрямованих на різні цільові аудиторії. Наприклад, інформація про наявність корупції в Україні може трансформуватися у твердження на кшталт "Україна – одна з найбільш корумпованих країн світу", "усі мешканці України – корупціонери" або "Україна не має права на існування, бо вона неспроможна держава". Такі спотворення покликані викликати негативні емоції та посилити недовіру як серед українців, так і серед міжнародної спільноти, підриваючи підтримку України та створюючи середовище для сумнівів у легітимності її державних інституцій.

Аналізуючи ключові методи російського інформаційного протиборства проти України, слід виділити:

Широке використання підконтрольних державі ЗМІ для поширення дезінформації, маніпуляцій та пропаганди.

Контр-інформаційна боротьба спрямована на створення та поширення фейкових новин, перекручення фактів, щоб дискредитувати українські дії та рішення.

Потужні пропагандистські підрозділи, що зосереджуються на створенні та просуванні певних наративів, які спрямовані на підтримку російської політики та формування негативного іміджу України.

Використання ботоферм у соціальних мережах для поширення пропаганди, маніпуляцій і посилення розбрату в суспільстві.

Залучення прихильників та симпатиків російської політики серед місцевого населення для впливу на громадську думку, організацію протестів чи саботажу.

Ці заходи спрямовані на дестабілізацію ситуації в Україні, підрив довіри до влади та створення хаосу в суспільстві.

Основним засобом російської інформаційної війни є інформаційно-психологічні операції (ІПО), метою яких є здійснення стратегічного впливу на свідомість та психологію громадян для зміни їхньої поведінки, переконань та ставлення до влади, чинного уряду, президента або конкретних ідей [4].

Ключовими елементами цієї мети є:

Нав'язування своєї правди: Використання інформації, яка може бути як правдивою, так і хибною, з метою формування у цільовій аудиторії певного світогляду або ідеології.

Формування страху та невпевненості з метою провокування тривоги, відчуття невизначеності, щоб змусити громадян переглянути свої переконання та дії.

Зміна психологічного стану суспільства шляхом застосування різноманітних психологічних прийомів для впливу на сприйняття та емоції громадян.

Підрив довіри до органів влади, зокрема президента, уряду, парламенту. Підготовка до активних дій:

Переконавання громадян у необхідності вжиття певних заходів, включаючи можливість бойових дій, для захисту своїх інтересів, які не відповідають інтересам української держави [5].

Українські дослідники В. П. Горбулін, О. Г. Додонов та О. Г. Ланде, виділяють кілька ключових особливостей інформаційно-психологічних операцій (ІПО) [6, с. 8]:

Зростання впливу у геометричній прогресії: кожен новий етап ІПО може посилювати ефект попереднього, роблячи об'єкт більш піддатливим до подальшого впливу та контролю.

Самостійний вплив об'єкта: після певної підготовки об'єкт стає здатним самостійно поширювати наративи та впливати на інші об'єкти через свої канали комунікації, такі як родина, друзі або колеги. Це робить ІПО більш розгалуженими та ефективними.

Складність протистояння: протидія ІПО є складним завданням, оскільки планування та підготовка операцій можуть залишатися непоміченими, а реакція на них потребує значних ресурсів та часу.

ІПО у гібридній війні: у контексті гібридних конфліктів ІПО стають ключовим інструментом, оскільки вони дозволяють досягати політичних, економічних та військових цілей з невеликими витратами та швидкими результатами.

Ці аспекти підкреслюють складність ІПО та необхідність глибокого розуміння й ефективної протидії в умовах сучасних конфліктів, зокрема у контексті російсько-української війни.

Інформаційно-психологічні операції (ІПО) мають ряд переваг у порівнянні з традиційним військовим застосуванням сили. Розглянемо основні з них:

Латентність: ІПО дозволяють діяти непомітно, часто залишаючись поза увагою держави-мішені. Це дає можливість ініціаторам провести підготовку до військових дій або інших агресивних актів, не викликаючи негайної реакції. Держава-жертва може навіть не здогадуватися про те, що на неї здійснюється вплив.

Поступове, поетапне планування: ІПО дозволяють ретельно планувати дії, використовуючи інформаційні ресурси для досягнення стратегічних цілей. Це включає аналіз різних сценаріїв та розробку гнучких підходів для впливу на цільову аудиторію.

Недостатність матеріальних доказів: ІПО не залишають фізичних слідів, що значно ускладнює їх виявлення та притягнення до відповідальності винних. Відсутність чітких доказів ускладнює контрзаходи та правову відповідь з боку держави-жертви.

Фінансова вигода: інформаційно-психологічні операції є відносно недорогими у порівнянні з традиційними військовими діями. Вони потребують менше ресурсів, але можуть мати значний вплив на суспільство і державу.

Фізична та екологічна безпека: ІІСО не призводять до фізичного руйнування інфраструктури чи втрат серед населення, що робить їх привабливими з точки зору екологічної безпеки.

Широке географічне охоплення: інформаційно-психологічний вплив може бути спрямований на різні географічні рівні – від окремих осіб до цілих країн, і навіть міжнародних організацій. Це забезпечує широкі можливості для досягнення стратегічних цілей.

Недосконалість міжнародних механізмів правової відповідальності: на міжнародному рівні недостатньо розроблені відповідні правові механізми, які б регулювали відповідальність за здійснення ІІСО. Це створює додаткові можливості для тих, хто використовує ці методи для реалізації своїх цілей.

Ці переваги роблять ІІСО ефективним інструментом для досягнення політичних, військових та інших стратегічних цілей, особливо в умовах сучасних гібридних конфліктів [7, с. 49.].

Всі ці факти підтверджують, що росія веде потужну інформаційну війну проти України. Для протидії російській брехливій пропаганді потрібно розробляти та реалізувати ефективну комунікативну політику держави – комплекс стратегій, планів, дій та заходів, які спрямовані на ефективне управління взаємодією між державою та її громадянами, іншими країнами та міжнародною спільнотою. Вона визначає методи та інструменти взаємодії з громадськістю, що дозволяють впливати на суспільну думку, формувати інформаційний простір, сприяти соціальним змінам, а також забезпечувати легітимність і довіру до дій влади та державних інституцій [8].

Одним із ключових елементів комунікативної політики держави є Стратегія інформаційної безпеки. Метою Стратегії є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина [1]. Однією з ключових цілей стратегії

є протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [1].

В рамках комунікативної політики держави потрібно сприяти розвитку медіаграмотності, критичного мислення у населення, ініціювати формування ініціатив громадянського суспільства в даній галузі. Забезпечення належного рівня освіти громадян сприяє посиленню медіаграмотності, що в свою чергу дозволяє людям ефективно розрізняти правдиву інформацію від маніпуляцій та фейків. Розвиток критичного мислення допомагає різнобічно та системно аналізувати інформацію, розуміти певні суперечності та неточності і відкидати неправдиву інформацію [9, с. 466].

Такий комплексний підхід сприяє посиленню стійкості українського суспільства до інформаційно-психологічних впливів та розвитку ефективної системи захисту від інформаційної агресії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи слід зазначити, що росія розв'язала потужну інформаційну війну проти України. Головною метою цієї війни є дезінформація населення України та західних країн, посилення внутрішньополітичної напруги, піддрив демократичних цінностей, формування панічних настроїв та недовіри серед населення. Країна-агресор використовує різноманітні напрямки інформаційного протистояння проти України, зокрема: широке використання провладних контрольованих ЗМІ, контр-інформаційну боротьбу; використання потужних пропагандистських підрозділів, різноманітних ботоферм в інформаційних та соціальних мережах; застосування агентів впливу серед місцевого населення тощо. Для протидії російській брехливій пропаганді потрібно реалізувати системний комунікативний підхід на рівні держави, формувати національні цінності, розвивати освіту, медіаграмотність, критичне мислення у населення, сприяти розвитку ініціатив громадянського суспільства в даній галузі. Щодо подальших перспектив то й надалі потрібно досліджувати як змінюється політико-комунікативна стратегія держави в умовах повномасштабної російської агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
2. Указ Президента України №56/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

3. Гітлерівська та путінська пропаганда. URL: <https://cpd.gov.ua/main/czentr-protydiyi-dezinformacziyi-py-rnb-33/>
4. Гулай В. В., Базилюк К. Ф. Інформаційно-психологічна складова гібридної війни Російської Федерації проти України (2014-2021 рр.): теоретико-методологічні засади дослідження. URL: <http://baltijapublishing.lv/otpr/index.php/bp/catalog/download/237/6326/13362-1?inline=1>
5. Чупрій Л. В. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 35-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_7
6. Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ланде О. Г. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія. Київ: Інтертехнологія, 2009. 164 с.
7. Твердохліб Ю. М. Інформаційно-психологічна операція як основний інструмент досягнення політичних цілей у гібридній війні. *Панорама політологічних студій*. 2016. № 14. С. 47-52.
8. Ажажа М., Пеліова Я., Несторенко Т. Комунікативна політика держави в контексті посилення суспільного впливу. *Modeling the development of the economic systems*. №2, 2023. С. 79–88. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/193>
9. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Глея: науковий вісник*. 2014. 84(5). С.465-471.